

РОМАНОВА

Ольга Вікторівна — кандидат філологічних наук, науковий співробітник відділу зарубіжних і слов'янських літератур Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України

АННІ ЕРНО ЯК ФЕНОМЕН НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ З ЛІТЕРАТУРИ

Нобелівська премія з літератури 2022 року

Нобелівську премію з літератури у 2022 р. присуджено французькій письменниці Анні Ерно (Annie Ernaux) за «мужність та клінічну точність, з якими вона розкриває коріння, походження, відчуження та колективні обмеження особистих спогадів». Як зазначають у Нобелівському комітеті, у своїх творах вона «послідовно та під різними кутами зору розглядає життя, позначене значними відмінностями щодо статі, мови та класу. Анні Ерно явно вірить у визвольну силу письма. Її роботи безкомпромісні й написані простою, вичищеною мовою. І коли вона з великою сміливістю та гостротою розкриває азонію класового досвіду, описуючи сором, приниження, ревності чи нездатність побачити, ким ти є, то досягає чогось чудового і тривалого».

Ключові слова: Нобелівська премія з літератури, Анні Ерно, французька література.

Нобелівська премія з літератури майже щороку викликає жваві дебати в суспільстві: чому саме цей митець здобув перемогу, чому саме він заслуговує на найпрестижнішу нагороду? Визначення Нобелівського комітету, за що було присуджено премію, як правило, не дають вичерпної відповіді, оскільки критерії, за якими обирають письменника-лауреата, стають дедалі абстрактнішими.

Обрання Анні Ерно виявилось несподіванкою для багатьох критиків та книжкових букмекерів, оскільки вони аж ніяк не розглядали її постать як конкурента Салману Рушді, Мішелю Уельбеку чи Харукі Мураками. Дискусії про компетентність Нобелівського комітету з літератури, який начебто має бути об'єктивним та неупередженим як з естетичної, так і з політичної точок зору, останнім часом набувають уже «нелітературного» характеру. Проте чи дійсно за 121 рік так уже змінилися соціокультурні еталони, за якими обирають найкращого з найкращих у літературі, чи політкоректність та медійність тепер переважають над естетикою?

Анні Ерно, авторка 24 романів та численних статей різного соціального спрямування, народилася 1940 р. у Лілльбонні, невеличкій комуні, розташованій у Нормандії. Письменниця здобула вищу освіту в університетах міст Руана та Бордо. Працювала викладачем французької мови й літератури; писала дисертацію про французького драматурга П'єра де Мариво, яку так і не закінчила.

Усе життя Анні Ерно нерозривно пов'язане з літературою, адже саме її життя і є об'єктом її письменництва. Воно викладене у формі автофікшн — жанру, який, на думку літературознавця і винахідника цього терміна Сержа Дубровські, є помежів'ям між автобіографією та вигадкою.

Перший роман Анні Ерно «Порожні шафи» видавництво «Галлімар» представило на суд публіки в 1974 р., і він здобув схвальні відгуки. У цьому творі, який можна вважати точкою відліку її письменницької кар'єри, авторка порушує питання жіночої долі і щедро приправляє його прискіпливими фізіологічними подробицями. Загалом світовий феміністичний рух не без підстав вважає Анні Ерно одним із рупорів своїх ідей, та й сама вона неодноразово підкреслювала вплив Сімони де Бовуар на свою творчість. Дебютний роман «Порожні шафи» можна також розглядати як своєрідний літературний маніфест письменниці, в якому було закладено основи головних тем, які найбільше її хвилюють, — пам'ять, соціальне середовище, жіноча доля. Зрештою, будь-який роман письменниці, подібно до праць європейських натуралістів ХІХ ст., насичений відвертістю: психологічною, соціальною, фізіологічною.

Творчість Анні Ерно органічно вписується в парадигму французької літератури другої половини ХХ ст. Це пов'язано з особливим тяжінням до сімейних саг та психолого-соціологічного «препарування» подій і місця індивіда в конкретних обставинах. Еміль Золя, який свого часу епатував французьке суспільство надмірною фізіологічністю творів, перетворив цю тенденцію на естетичну категорію.

Анні Ерно не намагається здійснити (принаймні відкрито) якийсь соціальний розголос

Фото Ernesto Ruscio

АННІ ЕРНО (Annie Ernaux) —

французька письменниця, професор літератури. Анні Ерно (дівоче прізвище — Дюшен) народилася 1 вересня 1940 р. у невеличкому містечку в Нормандії, де її батьки мали продуктову крамницю. Навчалася в Університеті Руана, потім в Університеті Бордо. Здобула диплом вчителя літератури, згодом — ступінь у галузі сучасної літератури. У 1970-х роках викладала літературу в ліцеї Бонневілья, Колежі д'Евир в Аннесі-ле-В'є, в Університеті Сержі-Понтуаза у передмісті Парижа, а потім перейшла до Національного центру дистанційної освіти (CNED), в якому працювала впродовж 23 років. Серед найбільш відомих творів письменниці слід назвати такі:

- «*Les Armoires vides*» (Порожні шафи), 1974 р. — перший роман Анні Ерно;
- «*La Femme gelée*» (Застигла жінка), 1981 р. — описує внутрішні та зовнішні конфлікти, які супроводжують життя письменниці від юності до зрілості;
- «*Une Femme*» (Жінка), 1987 р. — після смерті матері від хвороби Альцгеймера авторка розмірковує про свій зв'язок з нею, розкриває її особистість;
- «*La Place*» (Місце), 1983 р. — розповідь про стосунки з власним батьком — суворим, практичним чоловіком, внутрішньо відчуженим від сім'ї. Роман відзначено премією Ренодо (1984);
- «*L'événement*» (Подія), 2000 р. — клінічно стримана розповідь про незаконний аборт 23-річної оповідачки; екранізація режисерки Одрі Діван (2021);
- «*Les Années*» (Роки), 2008 р. — найвідоміший роман письменниці, розповідь про зміни у суспільстві і масовій культурі після Другої світової війни, змальовані на тлі історичних подій; у 2019 р. потрапив у шорт-лист премії Букера, його відзначено премією Маргеріт Дюрас (2008), премією Франсуа Моріака (2008);
- «*L'autre fille*» (Інша дівчинка), 2011 р. — роман-лист письменниці до її сестри, яка померла ще до її народження.

у французькому суспільстві, оскільки тематика її творів завжди балансує між інтимними подробицями власного життя й історичним фоном подій у Франції. Це особливо помітно в романі «Роки», який, власне, і набуває обрисів саги. Фотографії стають основою розповіді, ми ніби гортаємо сімейний альбом з відстороненими коментарями авторки. Тенденція супроводжувати історії про себе візуальним компонентом — досить поширене явище в літературній практиці ХХ ст. Так само, як і перетворення письмової оповіді на спектакль (найчастіше моно) чи фільм. У випадку Анні Ерно її твори існують у вигляді кіно (фільм «Подія» у 2021 р. здобув «Золотого лева» на Венеціанському кінофестивалі), радіо- і театральних адаптацій.

Головним героєм усіх творів письменниці є пам'ять — колективна («Роки»), індивідуальна («Подія»), історична («Застигла жінка»). Найчастіше пам'ять має травматичний характер, сповнена меланхолії і трагізму невідворотності подій («Інша дівчинка»). Одна з головних особливостей образів пам'яті в романах Анні Ерно — це відсутність аналізу причин появи тих чи інших історичних явищ, лише констата-

ція факту, з яким читач залишається сам на сам і може робити висновки на власний розсуд.

Анні Ерно і Рене Сюллі-Прюдона — першого в історії лауреата Нобелівської премії з літератури — розділяє більш як століття, проте їх об'єднує кілька важливих факторів, які можуть свідчити про те, що саме цікавить Нобелівський комітет при обранні кандидатури чергового лауреата. По-перше, більшість франкомовних переможців, зокрема Ромен Роллан, Анатоль Франс, Жан-Поль Сартр та ін., мали чітку політичну позицію, яка безпосередньо впливала на сюжет їхніх творів. Анні Ерно є прихильницею французького «Лівого фронту», що оприявлено в образах її творів, у показі винятково травматичної для жінки «кастовості» французького суспільства. По-друге, це мова, до якої всі нобелівські лауреати — представники Франції ставляться з особливою шанобою, яку вони плекають, захищають і вдосконалюють. У 2008 р. Анні Ерно було удостоєно премії «Французька мова» за роман «Роки». По-третє, — і цей фактор є, мабуть, головним — це людина, яка є центром усіх творів, мірилом світу, що й об'єднує французьких нобеліантів, незважаючи на різні літературні течії, до яких вони належать.

Olha V. Romanova

Taras Shevchenko Institute of Literature
of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1933-1013>

ANNIE ERNAUX AS A PHENOMENON OF THE NOBEL PRIZE IN LITERATURE

Nobel Prize in Literature 2022

The Nobel Prize in Literature in 2022 was awarded to the French writer Annie Ernaux “for the courage and clinical acuity with which she uncovers the roots, estrangements and collective restraints of personal memory”. According to the Nobel Committee, “in her writing, Annie Ernaux consistently and from different angles, examines a life marked by strong disparities regarding gender, language and class. Annie Ernaux clearly believes in the liberating power of writing. Ernaux’s work is uncompromising and written in plain language, scraped clean. And when she with great courage and clinical acuity reveals the agony of the experience of class, describing shame, humiliation, jealousy or inability to see who you are, she has achieved something admirable and enduring”.

Keywords: Nobel Prize in Literature, Annie Ernaux, French literature.